

З ІСТОРІЇ АРХЕОЛОГІЇ

УДК 902:502.8(477.83–25)“186/187”(092) С. Кунасевіч

СТАНІСЛАВ КУНАСЄВІЧ І ПАМ'ЯТКООХОРОННА СПРАВА У ЛЬВОВІ (60–70-ті роки ХІХ ст.)

Віталій ЛЯСКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка
бул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна
e-mail: soler@ukr.net*

*“...минушина властиво тим велика і важлива для кожного народу,
бо завше є тим тлом, ...тим ґрунтом,
на якому кожне наступне покоління поступає до життя,
до боротьби та творчості,
а старожитності, пам'ятки, традиції,
спогади минушини стають в той спосіб дороговказами
для народу прокладеної в історії дороги...”
Станіслав Кунасевіч¹*

Висвітлено науковий портрет Станіслава Кунасевіча, малознаного львівського історика та археолога-аматора другої половини ХІХ ст. Розглянуто пам'яткоохоронну діяльність вченого, особливу увагу в цьому контексті зосереджено на його співпраці з консерватором Східної Галичини М. Потоцьким. Наведено характеристику основних наукових публікацій С. Кунасевіча, які стосуються історії Львова та його архітектурно-археологічних пам'яток.

Ключові слова: С. Кунасевіч, Львів, охорона пам'яток, археологія.

Безпрецедентне зацікавлення минушиною у ХІХ ст. дало підстави називати цей час “віком історії”². Інтелектуальні пориви доби романтизму були звернені на вивчення давнини рідного народу, різноманітних проявів його матеріальної та духовної культури. Історична наука почала впевнено крокувати на шляху власної структуризації, внаслідок чого бачимо виділення археології як окремої дисципліни. Зрозуміло, що вести мову про повноцінне формування науково-методологічного апарату цієї галузі історії недоцільно,

¹ *Kunasiewicz S. Kilka słow o “Rocznikach dla archeologow, numizmatow i bibliografow polskich” – i o wydawcy tychże: Drze Stanisławie Krzyżanowskim. Odbitka z odcinku “Gazetu Narodowej”. – Lwow, 1872. – S. 9.*

² *Зашикільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999. – С. 110.*

саме тому деякі дослідники (Ю. Костжевський³, А. Абрамович⁴, Н. Булик⁵) окреслюють її зародження поняттям “романтична археологія”. Розвиток та становлення археологічної науки в Галичині мають уже досить поважну історіографічну базу⁶. В цьому руслі є публікації українських та польських дослідників, що стосуються охорони пам'яток старовини в ХІХ ст. Зазначимо однак, що цю проблему розглядали лише у площині державних намагань зберегти історично-культурні предмети минулого⁷, а громадську ініціативу в цій справі практично не висвітлювали.

Першими паростками зацікавлення громадськості до збереження історичної спадщини можна назвати старання Ернеста Кортума (помер у 1811 р.), адміністратора державної скарбниці в Галичині, який в урядових листах наголошував на потребі опіки над пам'ятками минулого⁸. Такі настрої в тогочасному суспільстві були непоодинокими: згадаймо відозву Яна Ліппомана, який застерігав людей від грабунку та нищення історичних цінностей⁹, та діяльність Іполита Ступницького¹⁰. Справа охорони історичних пам'яток стала компетенцією держави з 1853 р., коли у Відні створено перший консерваторський уряд, влада якого поширювалася і на Галичину. В історіографії побутує думка, що першим консерватором Східної Галичини

³ *Kostrzewski J.* Dzieje polskich badań prehistorycznych. – Poznań, 1949. – S. 14–33.

⁴ *Abramowicz A.* Wiek archeologii. Problemy polskiej archeologii dziewiętnastowiecznej. – Warszawa, 1967. – S. 99–131.

⁵ *Булик Н.* Археологія доби романтизму в Східній Галичині // Фортеця: збірник заповідника “Тустань” на пошану Михайла Рожка. – Львів, 2009. – Кн. 1. – С. 404–413.

⁶ *Білас Н.* Археологічна наука у Львівському університеті (друга половина ХІХ ст. – 30-рр. ХХ ст.). Автореф. дис... канд. іст. наук. – Київ, 2004. – 16 с.; *Булик Н.* Археологічна наука у Львові у ХІХ – на початку ХХ століття. Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 2007. – 20 с.; *Масик Р.* Польські наукові історичні товариства Львова останньої чверті ХІХ – 30-х років ХХ ст.: виникнення, розвиток та формування інтелектуального середовища. Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 2009. – 20 с.

⁷ *Blomborgowa M.* Urzędowa opieka nad zabytkami archeologicznymi pod zaborami i w Polsce niepodległej do roku 1928 // Tadeusz Roman Żurowski i konserwatorstwo archeologiczne w Polsce XX wieku / Pod red. Z. Kobylińskiego i J. Wysockiego. – Warszawa, 1999. – S. 115–131; *Булик Н.* Охорона археологічних пам'яток у Східній Галичині у ХІХ ст. // АДЛУ. – 2006. – Вип. 9. – С. 58–66; *Піотровська Д.* З діяльності польських служб охорони археологічних пам'яток у Західній Україні в 1919–1939 роках // АДЛУ. – 2006. – Вип. 9. – С. 67–88 та ін.

⁸ Kościół pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela we Lwowie. Wiadomość historyczna przez Karola Widmana. – Lwow, 1869. – S. 1.

⁹ *Булик Н.* Охорона археологічних пам'яток у Східній Галичині у ХІХ ст. – С. 59.

¹⁰ *Charewiczowa L.* Historiografia i miłośnictwo Lwowa // Biblioteka Lwowska. – Lwow, 1938. – Т. XXXVII. – S. 44.

був Мечислав Потоцький¹¹. Водночас зазначають, що з 1856 р. Львів отримав окремого консерватора – Францішека Стронського¹², директора університетської бібліотеки у Львові, а з 1859 р. – в Кракові¹³. Припускаємо, однак, що сфера його повноважень поширювалась на всю Східну Галичину. Зокрема, С. Кунасевіч перелічив осіб, які почергово обіймали посаду консерватора: Ф. Стронський, А. Вольфскрон та М. Потоцький*. Зазначимо, що діяльність Ф. Стронського та А. Вольфскрона не була настільки активною, як того потребував реальний стан речей¹⁴. Натомість, ініціатива пам'яткоохоронної справи виходила з кола інтелектуальної еліти Львова, серед якої можна назвати Кароля Млодніцького, Станіслава Кунасевіча, Кароля Відмана, Антоні Шнайдера та ін.

Людиною, яка заслуговує на вшанування за ревне ставлення до охорони старожитностей Львова та їхню історичну інтерпретацію, безперечно, був вже згадуваний Станіслав Кунасевіч. На превеликий жаль, його постать та діяльність є своєрідною “*terra incognita*” для науковців та широкого загалу. Ми спробуємо заповнити цю прогалину, проте зазначимо, що повною мірою наразі зробити це неможливо через брак даних про дослідника. Передусім це стосується біографії вченого: про нього не згадують ні фундаментальний “*Polski słownik biograficzny*”¹⁵, ані “*Słownik biograficzny historii Polski*”¹⁶. Короткі відомості про його наукову діяльність знаходимо в працях К. Відмана¹⁷, Б. Януша¹⁸ та Л. Харевичової¹⁹, всі інші

¹¹ *Kostrzewski J. Dzieje polskich badań prehistorycznych.* – S. 42; *Булик Н.* Охорона археологічних пам'яток у Східній Галичині у XIX ст. – С. 60.

¹² *Булик Н.* Охорона археологічних пам'яток у Східній Галичині у XIX ст. – С. 61.

¹³ *Русинська-Гертих Г.* Друкарня, книгарня та бібліотека у структурі Львівського університету // *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології.* – 2008. – Вип. 3. – С. 74.

* Вивчаючи віденські архіви, С. Кунасевіч під 1856 р. виявив у “Щорічнику Центральної комісії по дослідженню і збереженню пам'яток архітектури” звітку про призначення Ф. Стронського консерватором у Львові. Вчений, покликаючись на “Звіт про діяльність Центральної комісії... в період від 1 жовтня 1859 р. до кінця вересня 1860 р.”, зазначив про те, що посаду консерватора для Східної Галичини в цей час обійняв Адольф Вольфскрон, директор державної лотереї у Львові. Очевидно, таку зміну треба пов'язувати з призначенням Ф. Стронського директором бібліотеки Ягеллонського університету у 1859 р. Мечислав Потоцький став третьою особою, яка на офіційному рівні мала опікуватися галицькими старожитностями (з 1864 р.).

¹⁴ *Kunasiewicz S. Przechadki archeologiczne po Lwowie.* – Lwow, 1876. – Z. II–III. – S. 168.

¹⁵ *Polski słownik biograficzny.* – Wrocław; Warszawa; Krakow, 1971. – T. XV/2. – Z. 69. – S. 161–320.

¹⁶ *Słownik biograficzny historii Polski / Pod. red. J. Chodery i F. Kiryka.* – Wrocław; Warszawa; Krakow, 2005. – T. I. – 816 s.

¹⁷ *Kościół pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela we Lwowie.* – S. 2–21.

згадки є спорадичними й не мають значної наукової вартості²⁰. Перелік опублікованих праць С. Кунасевича ми почерпнули з польських бібліографічних покажчиків кінця ХІХ ст.²¹, вагому інформацію здобуто також з листування дослідника з М. Потоцьким, яке зберігається в ЦДІА у Львові (рис. 1)²².

Станіслав Кунасевіч (1842–1879) – львівський історик, археолог-аматор, літератор і редактор знаних у тогочасному Львові “*Kuriera Polskiego*” та “*Gońca Lwowskiego*”²³. З огляду на обмеженість джерел ми майже нічого не можемо сказати про ранні роки життя дослідника чи про його освіту. Окрім того, ми детально не характеризуватимемо його художніх творів²⁴, літературних розвідок²⁵ та публікацій на загальноісторичну тематику²⁶. Наскрізним сюжетом нашого дослідження буде діяльність С. Кунасевича в царині археології з тією заувагою, що археологію в тогочасній Австро-Угорщині розуміли досить широко, вона охоплювала різноманітні знання про старожитності та їхню охорону²⁷.

¹⁸ Janusz B. Zabytki przedhistoryczne Galicyji Wschodniej. – Lwów, 1918. – S. 13; *EjUSD. Kultura przedhistoryczna Podola galicyjskiego*. – Lwów, 1919. – S. 18–19.

¹⁹ Charewiczowa L. Historiografia i miłośnictwo Lwowa. – S. 60–62.

²⁰ Stepaniv J. L'époque de Danylo Romanovych (milieu du XIII siecle) d'apres une source Karaite // Harvard Ukrainian studies. – Cambridge, 1978. – Vol. II. – № 3. – P. 342; Tazbir J. Jeszcze jedna satyra na księdza Bakę // Nauka. – Warszawa, 2009. – N 1. – S. 153 etc.

²¹ Estreicher K. Bibliografia polska XIX stolecia. – Krakow, 1874. – T. II (G-L). – S. 525; Finkel L. Bibliografia historyi polskiej. – Lwów, 1891. – Cz. I. – S. 20, 22–23, 336; *EjUSD. Bibliografia historyi polskiej*. – Krakow, 1895. – Cz. II. – Z. I. – S. 678, 983.

²² Центральний державний історичний архів України у Львові (далі ЦДІА у Львові). – Ф. 616 (Товариство “Коло консерваторів пам’яток старовини Східної Галичини”). – Оп. 1. – Спр. 5, 6.

²³ Charewiczowa L. Historiografia i miłośnictwo Lwowa. – S. 60.

²⁴ Kunasiewicz S. T. Kościuszko w Ameryce. – Lwów, 1876. – 44 s.

²⁵ Aleksandra Weryhy Darowskiego Dyarjusz podróży do Warszawy poprzedzony kilkoma słowy Stanisława Kunasiewicza. – Lwów, 1873; Dr. M. Rappaport. Jego stanowisko w społeczeństwie żydowskim i kraju. Pogadanka Stanisława Kunasiewicza. – Lwów, 1876. – 72 s.

²⁶ Kunasiewicz S. Zajęcie Rusi, utrata tejże i ponowne przyłączenie do Polski. Odbitka z “Przyjaciela Domowego”. – Lwów, 1874. – 22 s.; *EjUSD. Wiadomość historyczna o obrazie Matki Bożej w wielkim ołtarzu kościoła archikatedralnego lwowskiego obrz. łać. łaskami słynącym, a uwieńczonym koronami z Rzymu przysłanemi, dnia 12 maja 1776 r.* – Lwów, 1876. – 89 s.; *EjUSD. Lwów w roku 1809. Opowieść dziejowa, spisana na podstawie pamiętnika naocznego świadka, gazet, notatek i dokumentow.* Odbitka z “Ruchu Literackiego”. – Lwów, 1878. – 236 s.

²⁷ Лех Я. З історії польсько-українських зв’язків в археології (кінець ХVІІІ ст. – 1939 р.) // АДЛУ. – 2006. – Вип. 9. – С. 25.

Jasnie Wielmożny Panie Starość Dabry!

Na moją umowę między Komunią 10.
 Dominikanów we Lwowie a Jm. Panem Staro-
 ścią Dabry, jako s.k. Konserwatorom budovali i pom-
 nikom krajowym w Galicyi wschodniej, o res-
 tauracyi starożytnych pomników w pałacyach
 kucyjskiego księcia dominikańskiego znajdują-
 cych się w dniu 25 stycznia 1867 zamawiaj-
 miata być ta restauracya w przeciągu trzech
 miesięcy od czasu jej rozpoczęcia ukończona;
 a w szóstym miesiącu zrehabilitowane pomni-
 ki w przeznaczonym miejscu ustawione.
 Pan Panys Syljpi sprawadził pomniki z
 podziemia do przeznaczonego do roboty pokoju
 na iżym piętze klasztoru, i rozpoczęł zaraz
 z końcem zimy 1867 r. ich restauracyę. Leon-
 wend wobec umowy dat wittl i pomieszkani
 dwa jego pracowników, i dobrzytna przyje-
 zenia kosztowały 200 zł. w. a. po ukończeniu res-
 tauracyi i ustawieniu tych pomników.
 Jedynie upłynęły dwa miesiące od rozpoczęcia
 roboty, która, chociaż powolna, ale ciągle po-
 stronawata, nażyte ukończył ją p. Syljpi.

Рис. 1. Фрагмент листа С. Кунасевича до М. Потоцького.

Fig. 1. A fragment of a letter written by S. Kunasiewicz to M. Potocki.

Знаємо, що у 1866 р. щире замилювання історичним минулим рідного краю підштовхнуло молодого докторанта права на благородний шлях рятунку та опіки старожитностей. У пізнішій праці дослідник завуальовано пояснив мотиви такого вчинку: “старожитності, пам’ятки, традиції і навіть спогади чи то народу, чи то суспільства, чи поодинокі людини слугують тим ґрунтом, на якому зростає народ..., бо складаються з ланок, які творять ланцюг його життя..., а в тих ланках відбивається історія минувшини народу, минувшини суспільства, молодості людини...”²⁸.

²⁸ Kunasiewicz S. Kilka słow o “Rocznikach dla archeologow, numizmatow i bibliografow polskich”. – S. 7–8.

Цей шлях для С. Кунасевіча розпочався в так званій “крипті” Домініканського собору, у якій здавна були склепи з захороненнями²⁹. Однак негачія сучасників до минувшини перетворили це підземелля на склад овочів та напоїв, використовували як пивниці. С. Кунасевіч почав звертати увагу громадськості на цю негідну ситуацію. На сторінках одного з львівських часописів читаємо, що “...всі пам’ятки являють собою рицарів, які зі зброєю лежать... відірвані, пошкрябані, пориті цілі статуї чи їх частини. Деякі пошкодження ще свіжі, ще видніється білосніжність внутрішня мармуру чи алебастру. Кілька пам’яток, як стіл для шабашу, залиті лоєм від свічок..., все це покриває товста верства пилу брудного...”³⁰. В жовтні 1866 р. вчений вдарив на сполох, і вже за кілька тижнів пам’ятки було винесено з підземелля. За дорученням католицького духовенства дослідник почав з’ясовувати історичне походження цих надгробків та шукати фінансові фундації на їхню реставрацію³¹. С. Кунасевіч ініціював 1867 р. видання брошури про ці пам’ятки з історичним описом А. Шнайдера й “оцінкою під кутом зору мистецтва” авторства В. Леопольського, у якій ідентифіковано шість “ренесансних гробівців” (С. Влодка, М. Гербурта та ін.)³². Очевидно, саме потреба реставрації цих старожитностей спонукала С. Кунасевіча заснувати у Львові 1866 р. Товариство прихильників образотворчого мистецтва, до якого невдовзі долучилося декілька знаних скульпторів (Парис Філіппі, Станіслав Сенявський та ін.)³³. Зазначимо, що П. Філіппі цього ж року відкрив майстерню поблизу Домініканського собору, де в 1867–1870 рр. займався відновленням виявлених надгробків³⁴.

Таке вдале завершення цієї справи надихнуло дослідника на подальший пошук пам’яток старовини. Він віднайшов ікону XVI ст. на горищі Домініканського костелу та різьблений алебастровий триптих, про який, за словами К. Відмана, не знали ні В. Поль, ні А. Шнайдер³⁵. С. Кунасевіч мав на меті прищепити в народній свідомості любов до старожитностей та бажання їх збереження. Найліпшим способом для цього, на думку історика, було б видання археологічного альбому з фотографіями й текстовими поясненнями. Спільно з відомим львівським фотографом Теодором Шайноком він запланував описати у його першому випуску пам’ятки Підгорецького замку, однак через різноманітні перешкоди це видання не побачило світ³⁶. Саме тому С. Кунасевіч восени 1867 р. у листі до

²⁹ Kościół pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela we Lwowie. – S. 4.

³⁰ Ibid.

³¹ ЦДІА у Львові. – Ф. 616. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 31.

³² Kościół pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela we Lwowie. – S. 4–5.

³³ *Kunasiiewicz S. Przechadki archeologiczne po Lwowie.* – Z. II–III. – S. 170.

³⁴ ЦДІА у Львові. – Ф. 616. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 200–201.

³⁵ Kościół pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela we Lwowie. – S. 5–6.

³⁶ Ibid. – S. 7.

М. Потоцького наголошував на необхідності такого типу публікацій та просив його сприяння в тому, аби власники пам'яток толерували цій справі³⁷. З відповіді консерватора (датовано 15 жовтня 1867 р.) бачимо, що він схвально поставився до пропозиції С. Кунасевича. Зокрема: "...висловлюю Вельможному пану належну подяку за Його старання у всілякій підтримці опіки та утримання наших давніх народних пам'яток, які б, маючи таких завзятих та ревних прихильників, не раз у найкращому світлі поставали..."³⁸. К. Відман писав, що завдяки такій протекції у фотографів та істориків вже не виникало перешкод у пошуку, описі та фіксуванні пам'яток³⁹. Наслідком цього сприяння було видання в скорому часі альбому "Пам'яток жовківських" з фотоілюстраціями Т. Шайнока, значна частина коштів від реалізації якого була призначена на відновлення домініканських старожитностей. Проте, як видно з листа М. Потоцького до С. Кунасевича (від 3 березня 1868 р.), це видання не надто заімпонувало консерватору через відсутність в ньому історичного опису⁴⁰.

Тоді С. Кунасевичу спало на думку написати історію та опис Львова, щедро "оздоблені" ілюстраціями. У листі до консерватора (7 березня 1868 р.) він просив посприяти йому з доступом до бібліотек та архівів, аби під опікою М. Потоцького ця справа якнайкраще була виконана. Історик міркував собі, що цю книгу треба присвятити пам'яті короля Казимира Великого⁴¹. Відповідь не забарилася: вже 18 березня консерватор зазначив, що намір цього видання "є дуже приємним і на загальне визнання заслуговує" та пообіцяв всіляку допомогу в реалізації зазначеного проекту⁴².

У 1868 р. за дорученням консерваторського уряду С. Кунасевич провадив археологічний нагляд над земляними роботами, які вели під час прокладання залізниці зі Львова до Бродів⁴³. На території поміж "залізничним вокзалом та рогаткою жовківською" було віднайдено чимало монет, на передмісті "Мурований міст" виявлено залізну каріатиду, виготовлену в ренесансному стилі, фрагмент гусарського меча і велику кількість "черепів татарських". Про недосконалість тогочасної державної системи охорони пам'яток свідчить той цікавий факт, що більшість виявлених монет "поліційна дирекція забрала"⁴⁴. Цього ж року С. Кунасевич розробляв план реставрації костелу Івана Хрестителя та збирав на неї кошти⁴⁵.

³⁷ ЦДІА у Львові. – Ф. 616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 97–98.

³⁸ Там само. – Ф. 616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 99–100.

³⁹ Kościół pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela we Lwowie. – S. 8.

⁴⁰ ЦДІА у Львові. – Ф. 616. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 29–30.

⁴¹ Там само. – Арк. 45–46.

⁴² Там само. – Арк. 47.

⁴³ Kościół pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela we Lwowie. – S. 10.

⁴⁴ Ibid. – S. 10–12.

⁴⁵ ЦДІА у Львові. – Ф. 616. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 197, 205–206.

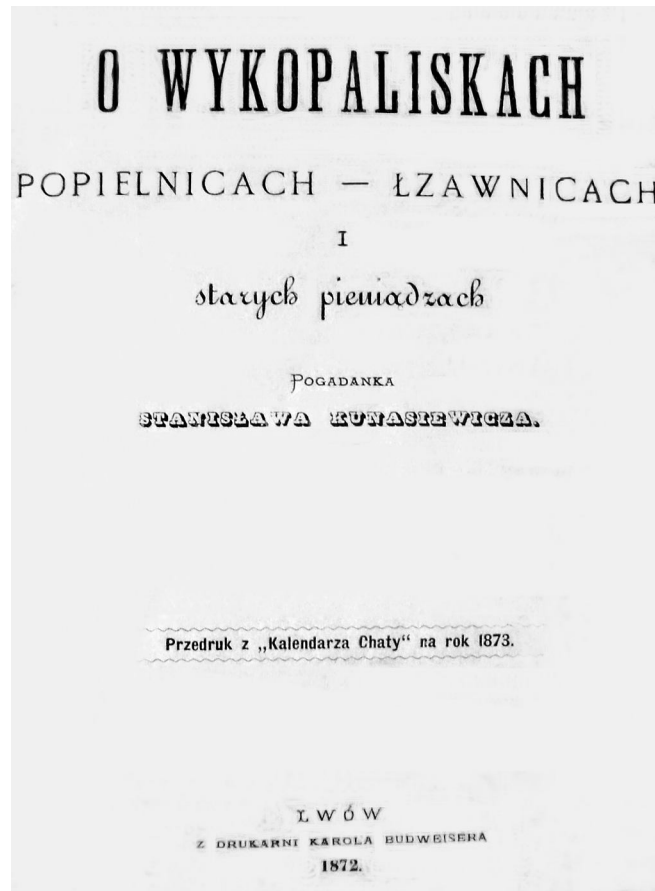

Рис. 2. Титульна сторінка праці “О wykopaliskach, popielnicach-łzawnicach i starych pieniądzech”, виданої С. Кунасевичем у 1872 р.

Fig. 2. The title page of work of “O wykopaliskach, popielnicach-łzawnicach i starych pieniądzech”, published by S. Kunasiewicz in 1872.

Загалом треба зазначити про співпрацю М. Потоцького та С. Кунасевича у справі порятунку старожитностей. Ці відносини красномовно описав К. Відман: “займаючи свою почесну посаду з гідною визнання ревністю, Мечислав Потоцький взяв собі за помічника закоханого в старожитності й мистецтво Станіслава Кунасевича, і обидвом тим прихильникам археології та мистецтва завдячуємо ми збереженням багатьох пам'яток, які б невблаганний зуб часу безсумнівно швидко піддав знищенню”⁴⁶. Важко сказати, чи така співпраця була офіційною, однак

⁴⁶ Kościół pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela we Lwowie. – S. 2.

наголосимо, що про С. Кунасевіча як помічника третього консерватора говорила і Л. Харевічова⁴⁷.

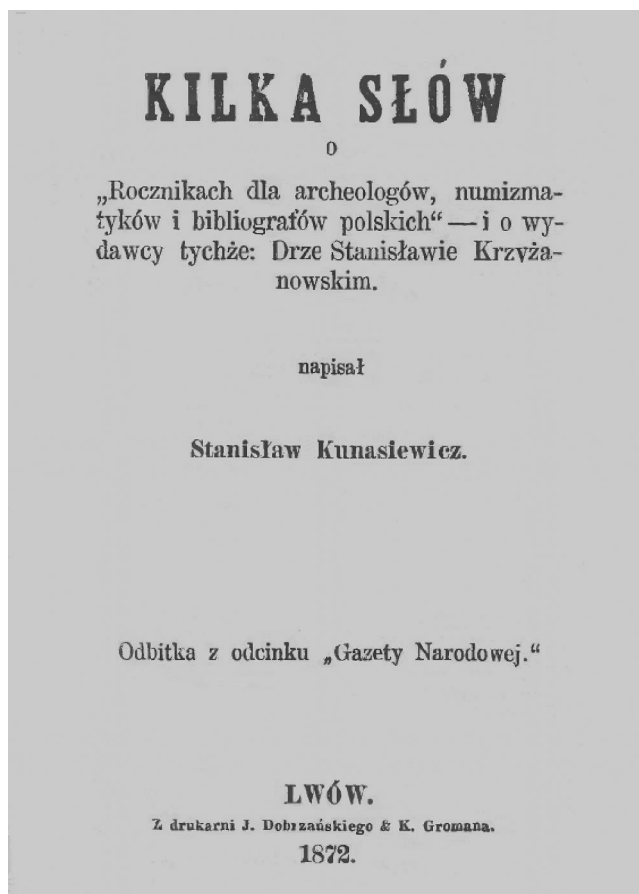

Рис. 3. Титульна сторінка праці “Kilka słow o “Rocznikach dla archeologow, numizmatow i bibliografow...””, виданої С. Кунасевицем у 1872 р.

Fig. 3. The title page of work of “Kilka słow o “Rocznikach dla archeologow, numizmatow i bibliografow...””, published by S. Kunasiewicz in 1872.

Значною подією в тогочасному Львові стало насипання 1869 р. кінця на честь 300-річчя Люблінської унії. М. Потоцький та А. Шнайдер протестували проти знищення мурів давнього замку Казимира Великого, однак зарадити цій справі було неможливо. Серед неосвіченої громадськості поширились чутки про величезні скарби, заховані на цій території. Цю ситуацію яскраво описав Б. Януш: “...на першопочатках цих робіт багато черні згурмадилося на Замку, стежачи пильно за ударами лопат робітників і з

⁴⁷ *Charewiczowa L. Historiografia i miłośnictwo Lwowa. – S. 60–61.*

запальністю кидаючись на місце, де тільки якийсь черепок показувався...⁴⁸. Звісно, що скарбів знайдено тут не було, натомість виявлено фрагменти посудин та праісторичні знаряддя, частину яких за клопотанням А. Шнайдера передано до музею Любомирських. З огляду на це С. Кунасєвіч 30 листопада 1869 р. виступив на загальних зборах Науково-літературного товариства з промовою, у якій порушив проблему охорони старожитностей. Учений висловив пропозицію заснувати при товаристві окремий відділ археології, який би займався пошуком пам'яток, їхнім історичним, мистецьким описом та реставрацією; передбачалось також створення археологічного музею. І тоді, за словами С. Кунасєвіча, Львів услід за Краковом розпочне пильно охороняти старожитності. Попри те, що цю ініціативу схвалили, реалізувати її на практиці не вдалося⁴⁹. У цей час науковець згаданий серед осіб, які подарували до колекції Закладу ім. Оссолінських свої власні праці чи предмети наукової вартості⁵⁰.

Ідейно спорідненим з пам'яткоохоронною діяльністю С. Кунасєвіча було його "повчання" "О wykopaliskach, popielnicach-lzawnicach i starych pieniądzach", яке вийшло 1872 р. (рис. 2)⁵¹. Вести мову про серйозний науковий статус цієї публікації не доводиться, вона радше мала на меті пояснити суспільству історичну та мистецьку вартість старожитностей і вберегти їх від знищення. Адже, як писав дослідник, часто трапляється ситуація, коли селянин, випадково викопавши "...якісь горщики чи бляшки... марнує їх, нищить чи збуває жидові...", часто такі невіщі речі траплялися через забобонність народу⁵². Тому в цій брошурці доступно розказано про дохристиянські звичаї (зокрема, увагу акцентовано на походженні курганів та поховальних урн, згадано про знахідку Святовида у Збручі), декілька слів присвячено знахідкам давніх монет⁵³. Зазначимо, що текстові пояснення наочно ілюстровані зображеннями різних артефактів (урн, пернів, монет). Насамкінець учений закликає простих людей, знайшовши такі речі, не глумитися над ними, а сповістити осіб, "які знаються в цьому"⁵⁴.

Діаметрально протилежну наукову вартість для тогочасної археології мали "Kilka slow o "Rocznikach dla archeologow, numizmatow i bibliografow

⁴⁸ Janusz B. Kultura przedhistoryczna Podola galicyjskiego. – S. 18.

⁴⁹ Ibid. – S. 19.

⁵⁰ Sprawozdanie czynności Zakładu narodowego imienia Ossolińskich, czytane na posiedzeniu publicznem dnia 12 października 1869 roku // Biblioteka Ossolińskich. – Poczty nowy. – Lwow, 1869. – T. XII. – S. 330.

⁵¹ О wykopaliskach, popielnicach-lzawnicach i starych pieniądzach. Pogadanka Stanisława Kunasiewicza. Przedruk z "Kalendarza Chaty" na rok 1873. – Lwow, 1872. – 15 s.

⁵² Ibid. – S. 3–4.

⁵³ Ibid. – S. 5–13.

⁵⁴ Ibid. – S. 13.

polskich” – i o wydawcy tychże: Drze Stanisławie Krzyżanowskim”⁵⁵, видані С. Кунасевічем у 1872 р. (рис. 3). Вище вже згадано про те, яку роль у справі опіки над пам’ятками вчений відводив Кракову, тому цілком закономірним є аналіз історичного часопису, який у 1870–1874 рр. виходив у цьому місті. Хоча цю публікацію дослідник декларував як огляд, який мав ознайомити читачів з працями, вміщеними в “Rocznikach...”, бачимо тут значно ширший діапазон проблем. У полі зору автора радше історія наукового зацікавлення старожитностями на терені Галичини. Зокрема, зазначено: “археологія польська – недавня то наука, недавніх часів сягають її початки, а ще недавніших – її розвиток...”⁵⁶. Початки археології дослідник пов’язував з Яном Потоцьким та Хуго Коллонтаєм, а своїм розвитком вона завдячує З. Долензі-Ходаковському, який “перший з кийком в руці і з торбиною на плечах почав обходити села і містечка, ведучи розмови з старцям... й розкопуючи старожитні могили..., відшифровуючи запліснявілі документи і рукописи, словом зі всіляких можливих користався способів, аби тільки відкрити загублені часом сліди давньої минувшини”⁵⁷. Окремий нарис присвячено С. Крижановському, де, окрім біографічної довідки, є позитивні відгуки на краківський часопис. Справді, в умовах “інтелектуального голоду” на наукову продукцію таке видання було знаковою подією для польської археології, яка розпочала самоутверджуватися. Наголосимо, що наскрізною темою праці С. Кунасеви́ча є проблема охорони пам’яток, їхнє значення не тільки для знань про минуле свого народу, а й для розвитку нації в сучасних умовах. Що важливо, вчений тут виступає не стільки за просте нагромадження матеріалів, скільки за їхнє критичне переосмислення, першим кроком до якого є опис та замальовування старожитностей⁵⁸.

Наукові публікації С. Кунасеви́ча засвідчують глибинні, як на той час, знання про пам’ятки. На цьому ґрунті він часто дискутував зі своїми попередниками, а найперше з А. Шнайдером. Як влучно зауважила Л. Харевічова, “...що зі Шнайдерових плодів друком показалося, то зараз гострим скальпелем своєї безоглядної критики розбирав Кунасеви́ч...”⁵⁹. Серед таких критичних зауваг можна виокремити рецензії на “Енциклопедію...” та путівник по Львову авторства А. Шнайдера.

“Encyklopedia do krajoznawstwa Galicyi...” на той час, без сумніву, була фундаментальним виданням, яке вельми схвально зустріли в наукових колах. Однак бачимо тут і низку неточностей, на які звернув увагу

⁵⁵ *Kunasiewicz S.* Kilka słow o “Rocznikach dla archeologow, numizmatow i bibliografow polskich”. – 36 s.

⁵⁶ *Ibid.* – S. 3.

⁵⁷ *Ibid.* – S. 3–7.

⁵⁸ *Ibid.* – S. 34–35.

⁵⁹ *Charewiczowa L.* Historiografia i miłośnictwo Lwowa. – S. 61.

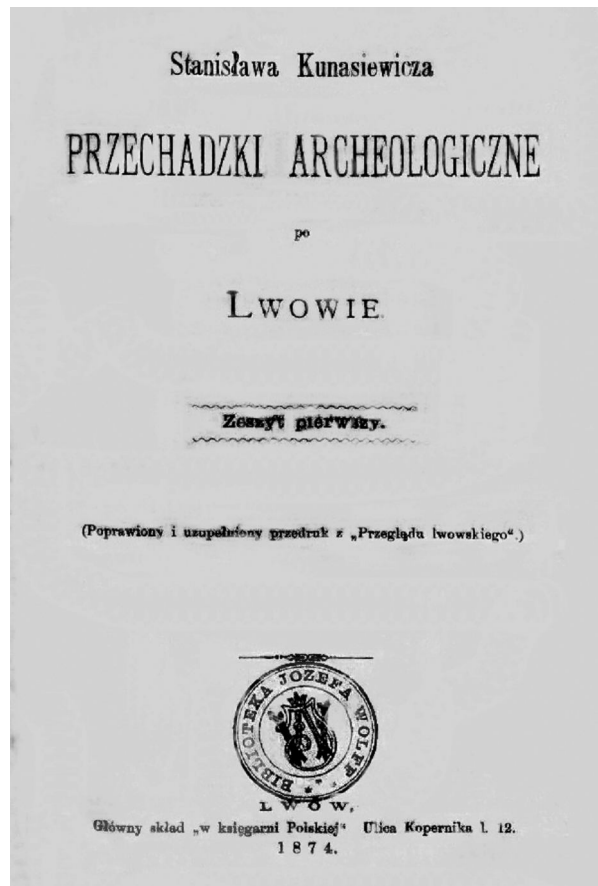

Рис. 4. Титульна сторінка першого номера “Przechadzek archeologicznych po Lwowie”, виданого С. Кунасевичем у 1874 р.

Fig. 4. The title page of first number of “Przechadzki archeologiczne po Lwowie”, published by S. Kunasiewicz in 1874.

С. Кунасевіч. Вчений, аналізуючи розділ цієї праці “Археологічні пам’ятки та колекції Галичини”, висловив декілька зауваг:

- початки польської археології треба було висвітлити детальніше: А. Шнайдер лише поверхово пише про Я. Потоцького та Х. Колонтая, занадто акцентує увагу на ролі Кракова у справі охорони старожитностей, майже не згадуючи інших інституцій;

- С. Кунасевіч доволі скептично ставиться до ролі Закладу ім. Осолінських у розвитку археології, адже “його колекції музейні загалом були незначними, поставали лише з дарів...”;

- сумнівним для дослідника було твердження, нібито першим консерватором Східної Галичини був М. Потоцький (аргументовану думку С. Кунасевича з цього приводу ми навели вище);
- список пам'яток, які подає А. Шнайдер, далеко неповний⁶⁰.

Stanisławowi z Woli Sienieńskiej Krzyżanowskiemu

Dr. filozofii, członkowi komisji: archeologicznej, historycznej i bibliograficznej w Krakowie, Towarzystwa heraldyczno-genealogicznego „Adler” w Wiedniu, archeologicznego w Moskwie, historycznego dla Styrii w Gracu, muzeum krajowego „Ferdinandeum” dla Tyrolu i Vorarlbergu, rolniczych Towarzystw w Poltawie i Odessie, Redaktorowi i Wydawcy „Rocznika dla archeologów, numizmatyków i bibliografów polskich”

Poświęcam tę pracę.

Nie jeden promień światła zapalił się w ciemnościach przeszłości naszej, oprowadzasz nas po katakumbach puszcz, która dziedzictwem przeszłości na nas spadła, „Rocznikiem” stworzył nam ognisko dla tego rodzaju naukowych poszukiwań w chwili właśnie, gdy nam już nie chodzi jedynie o gromadzenie materiałów surowych, lecz o krytyczne wyjaśnienie zażytków literatury i sztuki... w uznaniu więc tych prac i zabiegów poświęcam Ci tę szarą przedzę pajęczą, osnuwającą pułczinę naszą.

Рис. 5. Текст присвяти С. Крижанівському з першого номера “Przechadzki archeologiczne po Lwowie”.

Fig. 5. A text of the didication to S. Krzyżanowski from the first number of “Przechadzki archeologiczne po Lwowie”.

На перший погляд, усі ці зауваження гіперкритичні, додамо, що вчений “під корінь обрубав” поділ А. Шнайдером давніх пам'яток. Річ у тім, що у праці А. Шнайдер переплутав кургани з городищами, а це неприпустимо, бо, як каже С. Кунасевіч “...одне значення перших, а інше других...”. Тому дослідник говорить, що городища слугували “місцем оборони та схованки в часі нападів”, декілька слів було сказано про їхню топографію. Щодо походження курганів, то їх учений пов'язував “...зі звичаєм поважати пам'ять померлих...”, а їх витoki сягають ще античних часів⁶¹. Водночас С. Кунасевіч критикував консерваторський уряд за

⁶⁰ Encyklopedia do krajoznawstwa Galicyi pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym, orograficznym, hydrograficznym, geognostycznym, etnograficznym, handlowym, przemysłowym, sfragistycznym etc. / Zebrał i wydał Antoni Schneider / Ocenił Stanisław Kunasiewicz. – Krakow, 1873. – S. 8–15, 19–21.

⁶¹ Ibid. – S. 15–19.

відсутність допомоги А. Шнайдеру у написанні цієї праці, що зумовило численні помилки у тексті⁶².

Щодо путівника по Львову, написаного А. Шнайдером, то тут судження С. Кунасєвіча ще радикальніші. Науковець зазначив про сумнівність деяких дат у цій публікації (наприклад, як час заснування Львова тут фігурує 1259 р.) та неповність викладу історії міста⁶³. Через це, за висловом рецензента, путівник може слугувати лише "...звичайним мандрівникам, які тільки тут ходять, аби якнайшвидше оглянути місто..."⁶⁴. Своєрідною відповіддю на цю працю стало опублікування С. Кунасєвічем власного путівника⁶⁵. Зазначимо, що в цьому виданні домінують відомості про історію Львова та його історичні, мистецькі пам'ятки. Дослідник подав дані про історичну топографію давнього Львова: початково твердиня була закладена Данилом Романовичем на Знесінні, а Лев Данилович спорудив два замки на місці сучасного Підзамча та пізнішої церкви св. Миколая⁶⁶. Окрім того, цікавим для нас є опис археологічних колекцій у львівських музеях. Науковець детально описав історію музею Любомирських. У 1823 р. була укладена угода між Юзефом Оссолінським та Генриком Любомирським про передачу Г. Любомирським власних збірок старожитностей до Закладу. У 1870 р. внаслідок судових процесів цей музей інституціалізувався у самостійну установу. В той час його консерватором був Едуард Павлович, а сам музей займав дев'ять кімнат, кожна з яких була призначена для окремих видів пам'яток (монет, печаток, витворів мистецтва, зброї тощо)⁶⁷.

У 1874 р. побачила світ книга С. Кунасєвіча про Євстахія Тишкевича (1814–1873), знаного польського археолога. Перший розділ цієї праці присвячений справі охорони пам'яток, зокрема, йдеться про вже відомі нам старожитності з підземелля Домініканського собору⁶⁸. Друга, значно більша, частина книги присвячена науковій біографії Є. Тишкевича. Автор досить детально описав його дитинство, навчання у Віленській гімназії, де під впливом професора історії К. Осмульського сформувався науковий світогляд майбутнього археолога. Далі є ретельний аналіз публікацій Є. Тишкевича та його перших археологічних досліджень курганів у Віленській губернії (1837). У 1855 р. Є. Тишкевич став головою віленської археологічної комісії і

⁶² Encyklopedia do krajoznawstwa Galicyi. – S. 67–71.

⁶³ *Kunasiewicz S. Wzmianka krytyczna o przewodniku po mieści Lwowie. Odbitka z "Rocznika dla archeologow, numizmatow i bibliografow polskich. Rok 1871"*. – Krakow, 1873. – S. 2–7.

⁶⁴ *Ibid.* – S. 7.

⁶⁵ *Wilda przewodnik po Lwowie z zarysem historii miasta / Uložyl Stanislaw Kunasiewicz.* – Lwow, 1878. – 160 s.

⁶⁶ *Ibid.* – S. 7–8.

⁶⁷ *Ibid.* – S. 105–107.

⁶⁸ *Kunasiewicz S. Eustachy hrabia Tyszkiewicz. Wspomnienia pośmiertne.* – Lwow, 1874. – S. 3–9.

куратором музею, заснованого при ній. Після цього його діяльність була сповнена намаганнями популяризації археології серед громадськості, введення її в наукове русло⁶⁹. Загалом, ця книга С. Кунасевіча дуже добре ілюструє становлення та розвиток археології у підросійських Польщі та Литві у першій половині XIX ст.

Пам'ятаємо ще з листа М. Потоцькому, що С. Кунасевіч працював над синтезованою історією Львова, під час написання якої вагомим джерелом мали б стати предмети старовини. Кількарічні старання дослідника увінчалися успіхом: у 1874 р. вийшов перший випуск “Przechadzek archeologicznych po Lwowie” (рис. 4), присвячений С. Крижанівському (рис. 5)⁷⁰. Попри назву, у цій публікації досить мало відомостей про археологію з сучасного погляду на предмет дослідження цієї науки. Однак вище ми зазначали, що сфера її компетенції в XIX ст. охоплювала будь-які знання про давнину. У С. Кунасевіча ми бачимо аналогічне розуміння археології: “...від старожитніх рун..., урн..., аж до свіжих пам'яток батьків наших...”⁷¹, яка ґрунтується не лише на речових джерелах. Тому в першій частині праці вчений акцентував увагу на потребі збереження писемних пам'яток і оповідав про найдавніші документи з історії пізньосередньовічного Львова, які зберігаються в міському архіві⁷². Наступний випуск “Przechadzek archeologicznych po Lwowie” (1876) було присвячено релігійному життю у Львові, історії становлення латинської митрополії та спорудження костелів. Важливу вагу тут для нас мають свідчення С. Кунасевіча про діяльність консерваторського уряду та порятунок пам'яток, які були в підземеллях Домініканського собору⁷³. Зазначимо, що дослідник декларував бажання видати продовження цієї праці, однак смерть стала нездоланною перешкодою цієї справи.

Станіслав Кунасевіч назавжди покинув цей світ 11 травня 1879 р. Помер дослідник на піку творчих сил, проживши лише 37 років. Так склалося, що весь його життєвий шлях пройшов у тіні чужої слави, а після смерті ця визначна людина й поготів упала в прірву безвісті. Повчальною залишається діяльність С. Кунасевіча в умовах сучасності, коли надбання минулого часто безоглядно руйнують. Тому пам'ятаймо слова вченого, що за належного ставлення до пам'яток, “...з'явиться з них дух, який злучить нас – тих, хто живе в цьому житті – з поколінням давно померлим, і поєднає нас з тим поколінням, яке на цій землі народитися має. І тоді сучасність,

⁶⁹ *Kunasiewicz S. Eustachy hrabia Tyszkiewicz. Wspomnienia pośmiertne.* – S. 10–60.

⁷⁰ *Kunasiewicz S. Przechadzki archeologiczne po Lwowie.* – Lwow, 1874. – Z. I. – 54 s.

⁷¹ *Ibid.* – S. 3–4.

⁷² *Ibid.* – S. 23–54.

⁷³ *Kunasiewicz S. Przechadzki archeologiczne po Lwowie.* – Lwow, 1876. – Z. II–III. – S. 168–207.

минувшина і майбутнє складуть одну велику духовну цілісність, одну велику безсмертну ідею...⁷⁴.

**STANISŁAW KUNASIEWICZ AND HIS ROLE IN PROTECTION OF
MONUMENTS OF LVIV (60–70th YEARS OF THE XIX CENTURY)**

Vitalii LIASKA

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 1, Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: soler@ukr.net*

The article presents a portrait of researcher Stanisław Kunasiewicz, a little-known Lviv historian and archaeologist-amateur second half of the XIXth century. Attention paid to the role of the scientist in the protection of monuments, which is considered in the context of his cooperation with the conservative Eastern Galicia M. Potocki. The main scientific publications of S. Kunasiewicz concerning the history of Lviv and its architectural-archaeological complexes were characterized.

Keywords: S. Kunasiewicz, Lviv, the protection of monuments, archaeology.

**СТАНІСЛАВ КУНАСЕВИЧ
И ОХРАНА ПАМЯТНИКОВ ВО ЛЬВОВЕ (60–70-е годы XIX в.)**

Виталий ЛЯСКА

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов 79000, Украина
e-mail: soler@ukr.net*

В статье представлен научный портрет Станислава Кунаевича малоизвестного львовского историка и археолога-аматора второй половины XIX в. Внимание уделено роли ученого в охране памятников, которая рассматривается в контексте его сотрудничества с консерватором Восточной Галиции М. Потоцким. Дана характеристика основных научных публикаций С. Кунаевича, касающихся истории Львова и его архитектурно-археологических комплексов.

Ключевые слова: С. Кунаевич, Львов, охрана памятников, археология.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2009

Прийнята до друку 10.10.2009

⁷⁴ *Kunasiewicz S. Kilka slow o "Rocznikach dla archeologow, numizmatow i bibliografow polskich". – S. 36.*